

Dr. Simonas NIKARTAS

Lietuvos teisės instituto

Kriminologinių tyrimų skyriaus mokslo
darbuotojas

Dr. Algimantas ČEPAS

Lietuvos teisės instituto

Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus
vyriausiasis mokslo darbuotojas

LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖ LIETUVOJE (I): REFLEKSIJA ŽMOGAUS TEISIŲ STANDARTŲ KONTEKSTE

Straipsnyje visų pirma, atsižvelgiant į naujausią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, išryškinami esminiai žmogaus teisių standartus atitinkančios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės požymiai. Antra, straipsnyje įvertinama, ar Lietuvos įstatymuose numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė savo turiniu atitinka Europos Žmogaus Teisių Teismo nustatytus standartus.

ĮVADAS

Lietuva – valstybė, kurioje tarptautinės ir nacionalinės žmogaus teisių gynimo organizacijos nuolat fiksuoja žmogaus teisių pažeidimus, kurių didelė dalis susijusi su valstybės prievartos priemonių (bausmių, kardomojo kalinimo) taikymu.¹ Ypač kelia

¹ Pavyzdžiui, Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą atstovai nuo 1990 m. Lietuvoje lankėsi keturis kartus. Kiekvieno vizito metu buvo pateiktos panašios išvados: dažni smurto tarp nuteistųjų atvejai (pažeminimo, žalojimo ir pan.), perpildytos laisvės atėmimo įstaigos, mažas gyvenamosios vietos plotas, prastos kalinimo sąlygos (sanitarinės sąlygos ir pan.), mažas nuteistųjų užimtumas, Lukiškių kalėjime nuteistieji kamerose praleidžia po 23 valandas per parą, skundai dėl darbuotojų elgesio ir kt. 2010 m. buvo pastebėta, kad kalinimo sąlygos Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje lyginant su 2008 m. pagerėjo, buvo renovuotos patalpos (Report to the Lithuanian Government on the Visit to Lithuania Carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 14 to 18 June 2010. CPT/Inf (2011) 17 [interaktyvu]. Prieiga per internetą: <<http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2011-17-inf-eng.pdf>> (žiūrėta 2013 m. lapkričio 26 d.). Panašius pažeidimus kiekvienais metais fiksuoja ir Seimo kontrolieriai, pvz., 2012 m. Seimo kontrolieriaus veiklos ataskaitoje nurodoma, kad didžiausia įkalinimo įstaigų problema – neužtikrintos gyvenamojo ploto normos ir netinkamos higienos sąlygos. 2012 m. spalio 17 d.,

nerimą tai, jog Lietuvoje nustatomi fundamentaliausių žmogaus teisių pažeidimai, kaip teisės į gyvybę² bei teisės nebūti kankinamam, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį ar būti taip baudžiamam.³ Pagrindinis šių pažeidimų veiksnys – šalyje esančios teisinės ir materialiosios prievartos priemonių už nusikaltimus taikymo sąlygos yra nepakankamos užtikrinant žmogaus teisių apsaugą.⁴ Lietuvos valstybei delsiant taikyti adekvačias priemones,⁵ manytina, kad tokių pažeidimų bus fiksuojama dar daugiau ir ne tik dėl nežmoniškų ir/ar žeminančių kalinimo sąlygų.

Laisvės atėmimas iki gyvos galvos Lietuvoje – dar viena nerimą kelianti aktuali nuteistųjų teisių problema. Esame viena iš nedaugelio Europos valstybių, kur šia bausme nuteistiems asmenims nėra taikomas lygtinis paleidimas. Tai natūraliai kelia klausimų, pavyzdžiui, ar neribotas kalinimas žeminančiomis kalinimo sąlygomis neprieštaruoja žmogaus teisėms. Viena iš paskatų rašyti šį straipsnį buvo nesenas 2013 metų Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau vadinama – EŽTT) sprendimas byloje *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*.⁶ Šioje byloje EŽTT konstatavo, kad kalinimas be paleidimo galimybės pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau vadinama – Konvencija). Šis sprendimas sustiprino ir taip kurį laiką viešojoje erdvėje ir mokslo darbuose rusenusias abejones dėl Lietuvoje numatytos ir taikomos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės.⁷ Kaip žinoma,

stebėsenos vizito Marijampolės pataisos namuose metu, konstatuota, kad ten laikomų nuteistųjų skaičius auga ir iš esmės vizito metu viršijo teisės aktais nustatytą pataisos namuose laikomų asmenų skaičių, gyvenamosiose kamerose buvo juntama drėgmė, trūko sanitarinių mazgų, vietų ilgalaikiams pasimatymams (žr.: Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2012 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: <<http://www.lrski.lt.pdf>> (žiūrėta 2013 m. lapkričio 26 d.). (Plačiau žr.: *Nikartas S. Teisė nebūti kankinamam ir nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar nebūti taip baudžiamam: probleminiai kalinimo sąlygų užtikrinimo aspektai*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas. Vilnius, 2013).

² Česnulevičius v. Lithuania, no. 13462/06, 10 January 2012.

³ Savenkovas v. Lithuania, no. 871/02, 18 November 2008; Karalevičius v. Lithuania, no. 53254/99, 7 April 2005; Kasperovičius v. Lithuania, no. 54872/08, 20 November 2012.

⁴ Žr.: *Nikartas S. Teisė nebūti kankinamam ir nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar nebūti taip baudžiamam: probleminiai kalinimo sąlygų užtikrinimo aspektai*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas. Vilnius, 2013.

⁵ Ten pat.

⁶ *Vinter and Others v. The United Kingdom*, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013.

⁷ *Drakšas R. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą // Teisė, 2003, t. 48; Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008, Nr. 4 (62); Stašinskas J. Būtina suteikti viltį kalintiesiems iki gyvos galvos // Portalas „Bernardinai.lt“, 2013 m. vasario 21 d. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-02-21-jonas-stasinskas-butina-suteikti-vilti-kalintiesiems-iki-gyvos-galvos/95941>>; Aginskaitė S. Svarstoma,*

2014 m. sausio mėn. grupė nuteistųjų iki gyvos galvos kreipėsi į EŽTT dėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos atitikties žmogaus teisėms.⁸ Atsižvelgiant į blogų kalinimo sąlygų kontekstą ir tai, kad Lietuvos įstatymai šios baudmės atveju nenumato lygtinio paleidimo galimybės, užbėgant už akių šio straipsnio turiniui, galima tikėtis, jog EŽTT sprendimas, priėmus šį skundą svarstyti, vėl gali būti mūsų valstybės nenaudai.

Būtent į klausimą, ko galime laukti iš EŽTT vertinant laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmę Lietuvoje šiai bylai pasiekus teismo nagrinėjimo stadiją, siekiama atsakyti šiame straipsnyje. Šiuo tikslu pirmojoje straipsnio dalyje atskleidžiami žmogaus teisių standartus atitinkančios laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmės požymiai, ypač daug dėmesio skiriant EŽTT jurisprudencijoje pateikiamiems šios baudmės atitikties žmogaus teisėms kriterijams. Antroji straipsnio dalis skirta Lietuvoje numatyto laisvės atėmimo iki gyvos galvos teisinio reglamentavimo ir jos taikymo vertinimui žmogaus teisių požiūriu.

I. LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSMĖ EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ STANDARTŲ KONTEKSTE

Laisvės atėmimas iki gyvos galvos – grėsmingai skambantis terminas, kuris, jo prasme suvokiant pažodžiui, tarsi indikuoja į kalinimą, trunkantį iki gyvenimo pabaigos. Vis dėlto paprastai ši baudmė labiau siejama su kalinimu neribotą laiką. Pavyzdžiui, britų mokslininkė Catherine Appleton, aprašydama laisvės atėmimo iki gyvos galvos esmę Anglijos ir Velso patirties kontekste, pabrėžia, kad kalinimas iki gyvos galvos nereiškia ir niekada nereiškė, kad nuteistasis turi būti įkalintas visam likusiam gyvenimui.⁹ Autorės teigimu, Anglijoje ir Velse yra buvę realaus kalinimo iki mirties atvejų, tačiau nėra užfiksuota, kad buvo skirta besąlyginė kalinimo iki gyvos galvos baudmė.¹⁰ Taigi laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmės turinį derėtų suvokti kaip neapibrėžtos trukmės kalinimą, o esminis laisvės atėmimo iki gyvos galvos baudmės nuo terminuoto laisvės atėmimo skirtumas – tai, kad nuteistasis neturi garantijos būti paleistas iš kalinimo įstaigos.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra pateikiama laisvės atėmimo

ar prasminga įkalinti iki gyvos galvos // Kauno diena, 2012 m. balandžio 2 d. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/svarstoma-ar-prasminga-ikalinti-iki-gyvos-galvos-328750#.U1oEFPI_suA>.

⁸ Aštuoni iki gyvos galvos nuteisti asmenys apskundė Lietuvą Strasbūriui // Dienraštis „Lietuvos rytas“, 2014 m. sausio mėn. 14 d.

⁹ Appleton C. *Life After Life Imprisonment*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

¹⁰ Ten pat.

iki gyvos galvos bausmės sąvoka. Tačiau BK 51 straipsnio komentare aiškinama, kad ši bausmė – tai nuteistojo izoliavimas nuo visuomenės neribotam laikui, laikant jį specialiai tam skirtose patalpose įstaigose.¹¹ Taigi galima teigti, kad Lietuvoje laisvės atėmimas iki gyvos galvos suvokiamas taip pat kaip asmens įkalinimas neapibrėžtam terminui.¹²

Pažymėtina, kad Europoje egzistuoja trys laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės formos:

1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, kuriai įstatymas numato paleidimo į laisvę galimybę po tam tikro minimalaus periodo, nustatyto įstatymo, teismo ar vykdomosios valdžios institucijos.

2. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė, kurioje įstatymas palieka teismui diskreciją skirti šią bausmę (pvz., pasirinkti tarp laisvės atėmimo iki gyvos galvos ir terminuoto laisvės atėmimo bausmių už tam tikrą nusikaltimą), tačiau nėra numatoma lygtinio paleidimo galimybė.

3. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė kaip vienintelė įstatymo numatyta bausmė už tam tikrą nusikaltimą be paleidimo galimybės (kai įstatymas laisvės atėmimą iki gyvos galvos be lygtinio paleidimo galimybės numato kaip vienintelę bausmę už konkretų nusikaltimą ir teismas neturi diskrecijos rinktis kitų bausmių).¹³

Lietuva priskirtina antrajai grupei: (1) visose sankcijose, kuriose ji įtvirtinta, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra alternatyvi terminuoto laisvės atėmimo bausmė; (2) Lietuvoje šia bausme nuteistiems asmenims lygtinis paleidimas netaikomas.

Toliau aptarsime laisvės atėmimo iki gyvos galvos atitikties žmogaus teisių standartams aspektus. Pirminis klausimas, žvelgiant į šios bausmės itin didelį ribojantį poveikį asmens laisvei, ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos *per se* neprieštarauja žmogaus teisėms.

Abejonių dėl šios bausmės neatitikties žmogaus teisių standartams kelia tai, kad laisvės atėmimas iki gyvos galvos – tai drastiška priemonė, kuria neribotam laikui stipriai apribojama viena fundamentaliausių vertybių – asmens laisvė. Kartu apribojama ir daugelis kitų žmogaus teisių, kurių visavertis užtikrinimas neįmanomas ilgalaikio laisvės atėmimo sąlygomis. Moksliniai tyrimai rodo, kad ilgalaikis kalinimas

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius, 2004.

¹² Vis dėlto retrospektyviniu požiūriu laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės prigimtis siejasi su mirties bausmės atidėjimu. Dalis šiuo metu laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekančių asmenų buvo nuteisti mirties bausme, jos vykdymą atidedant. Panaikinus mirties bausmę, ji buvo pakeista įkalinimu iki gyvos galvos.

¹³ Vinter and Others v. The United Kingdom, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013.

gali destruktiviai paveikti žmogaus psichinę ir fizinę sveikatą,¹⁴ todėl šiuo aspektu laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė vertintina ir kaip prievartos priemonė, kuria kėsinamasi į asmens neliečiamumą.¹⁵ Kai kurie autoriai, remdamiesi psichologiniais tyrimais, laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės galutiniu rezultatu įvardija „dvasinę asmenybės mirtį“ bei šiuo aspektu prilygina šią bausmę mirties bausmei.¹⁶

Kita vertus, ši bausmė paprastai skiriama už itin sunkius nusikaltimus itin pavojingiems visuomenei asmenims ir tokiu būdu pateisinama remiantis atpildo ir visuomenės saugumo užtikrinimo tikslais. Daugumos Europos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtinta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė. Mažesnę dalis šalių tokios bausmės nenumato.¹⁷ Paprastai valstybių konstitucijose ir įstatymuose ši bausmė tiesiogiai nėra draudžiama, išskyrus Portugaliją, kurios Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatoma, kad nė viena bausmė ar kardomoji priemonė, kuria atimama ar ribojama asmens laisvė, negali būti savo prigimtimi nesibaigianti ar trukti neribotą ir neapibrėžtą laiką.¹⁸

Vokietijos ir Italijos Konstitucijose įtvirtinta, kad bausmėmis turi būti siekiama asmens rehabilitacijos. Vokietijos ir Italijos Konstituciniai Teismai konstatavo, kad absoliuti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė be paleidimo galimybės prieštarauja šiai jų Konstitucijų nuostatai. Pagrindinis tokių sprendimų motyvas – tai, jog paleidimo galimybės nebuvimas pažeidžia konstitucinę nuteistojo teisę į savo rehabilitaciją visuomenėje.¹⁹ Taip pat pabrėžtina, kad daugelyje Europos valstybių, kuriose taikoma ši bausmė, laisvės atėmimas iki gyvos galvos nėra absoliutus, t. y. nuteistieji po tam tikro (paprastai įstatymo ar teismo) nustatyto laikotarpio turi galimybę išeiti

¹⁴ *Schnittker J., John A.* Enduring Stigma: The Long-Term Effects of Incarceration on Health // *Journal of Health and Social Behavior*, 2007, 48, p. 115–130; *Schnittker J., Massoglia M., Uggen C.* Incarceration and the Health of the African American Community // *Du Bois Review: Social Science Research on Race*, 2011, vol. 8, p. 133–141.

¹⁵ Čia laisvės atėmimą iki gyvos galvos galima prilyginti kūno bausmei, kadangi yra žinoma, kad poveikis sveikatai neišvengiamas, tačiau vis tiek taip yra baudžiama.

¹⁶ Žr.: *Drakšas R.* Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą // *Teisė*, 2003, Nr. 48.

¹⁷ Žr.: *Bikelis S., Sakalauskas G.* Laisvės atėmimo iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // *Teisės problemos*, 2008, Nr. 4 (62).

¹⁸ Constitution of the Portuguese Republic. Prieiga per internetą: <http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf>.

¹⁹ Federal Constitutional Court in the Life Imprisonment case (lebenslange Freiheitsstrafe) of 21 June 1977, 45 BVerfGE 187 // *Kommers D. P.* The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany (2nd ed.). Duke University Press, Durham and London, 1997, p. 306–313; Italian Constitutional Court's Judgements of 27 June 1974 (204/1974); of 7 November 1974 (264/1974); of 21 September 1983, no. 274/1983; of 2-4 June 1997, no. 161/1997.

į laisvę. Paprastai ši galimybė įgyvendinama per lygtinio paleidimo institutą.²⁰

Draudimo taikyti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nenustato nei Europos Tarybos, nei ES dokumentai. EŽTT jurisprudencijoje taip pat neaptiksime teiginių, konstatuojančių, kad ši bausmė *per se* prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijai.

EŽTT savo sprendimuose konstatuoja, jog laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės skyrimas suaugusiam asmeniui savaime nėra draudžiamas ir neprieštarauja Konvencijos 3 straipsniui ir bet kuriam kitam Konvencijos straipsniui.²¹ Visų pirma EŽTT šį teiginį argumentuoja tuo, kad valstybės narės turi būti laisvos nustatydamos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes pilnamečiams pažeidėjams dėl ypač sunkių nusikaltimų, pavyzdžiui, nužudymo. Ir ypač, jeigu tokia bausmė yra skiriama nepriklausomo teisėjo įvertinus visas lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes kiekvienoje konkrečioje byloje.²² Antra, valstybės pagal Konvenciją turi pareigą imtis priemonių apsaugodamos visuomenę nuo pavojingų nusikaltimų, ir Konvencija nedraudžia valstybėms kalinti asmenį, kuris nuteistas už labai sunkų nusikaltimą, neribotą laiką, kai tai būtina visuomenės saugumui užtikrinti.²³ Kaip konstatuoja EŽTT, „iš tiesų nusikaltusio asmens sulaikymas nuo pakartotinio nusikaltimo padarymo yra viena iš esminių laisvės atėmimo bausmės funkcijų. Todėl vien tik faktas, kad asmuo jau kali ilgą laiką, nesusilpnina valstybės pozityvios pareigos apsaugoti visuomenę. Valstybė turi teisę vykdyti šią pareigą riboti laisvę nuteistiesiems iki gyvos galvos tol, kol jie kelia grėsmę visuomenei“.²⁴

Taigi šios EŽTT formuluotės aiškiai parodo, jog turi būti teikiamas prioritetas visuomenės saugumo užtikrinimo tikslui. Tai reiškia, kad asmuo gali būti kalinamas tol, kol jis kelia grėsmę visuomenei, todėl neatmetama galimybė, kad jo kalinimo laikas gali tęstis iki gyvenimo pabaigos. Ir toks kalinimas visuomenės saugumo užtikrinimo tikslu bus teisėtas ir neprieštaras žmogaus teisėms.

Kita vertus, EŽTT konstatuoja, kad Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas yra tada, kai valstybė *de jure* ir *de facto* neužtikrina galimybės po tam tikro laikotarpio

²⁰ Plačiau apie lygtinį paleidimą nutiestiesiems iki gyvos galvos užsienio valstybėse žr.: *Bikelis S., Sakalauskas G. Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008, Nr. 4 (62).*

²¹ Eur. Court H. R. Case of *Kafkaris v. Cyprus*, judgment of 12 February 2008, Reports of Judgments and Decisions 2008, §§ 95–96, *Kotalla v. Netherlands*, no 7994/77, *Bamber v. United Kingdom*, no. 1988, *Sawoniuk v. United Kingdom*, no. 63716/00).

²² *Vinter and Others v. The United Kingdom*, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013, § 106.

²³ *Vinter and Others v. The United Kingdom*, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013, § 98.

²⁴ Eur. Court H. R. Case of *Vinter and Others v. The United Kingdom*, judgment of 9 July 2013, Reports of Judgments and Decisions 2013, § 108.

peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės dėl galimybės nuteistajam išeiti į laisvę (pvz., pakeitimo kita bausme, atleidimo nuo bausmės, bausmės nutraukimo ar lygtinio paleidimo). *De jure* esminis užtikrinimo kriterijus – teisinio mechanizmo, sudarančio galimybę svarstyti paleidimo į laisvę klausimą, egzistavimas. Tokio mechanizmo buvimas konkrečioje valstybėje – faktorius, į kurį atsižvelgiama vertinant konkrečios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atitiktį Konvencijos 3 straipsniui.²⁵ EŽTT taip pat pažymi, kad valstybės pačios gali nustatyti savo baudžiamosios justicijos sistemose būdus ir formas, kuriomis ši galimybė turi būti įgyvendinta. *De facto* savybė vertinama atsižvelgiant, ar yra realių asmenų paleidimo į laisvę ar bausmės sušvelninimo atvejų. Pažymėtina, kad paleidimo galimybė nebūtinai turi būti įgyvendinama remiantis lygtinio paleidimo institutu. Pavyzdžiui, *Kafkaris prieš Kiprą* byloje EŽTT konstatavo, kad Prezidento malonės tvarka tiek *de jure*, tiek *de facto* buvo pakankama priemonė užtikrinant galimybę nuteistiesiems būti paliešiams anksčiau laiko.²⁶

Taigi EŽTT, nors ir remiasi bei cituoja tarptautinius ir ES dokumentus, kuriuose valstybėms rekomenduojama taikyti lygtinį paleidimą laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atveju, šiuo institutu neapsiriboja. Manytina, kad šis „neapsiribojimas“ ir laisvės valstybėms palikimas savais būdais spręsti *de jure* ir *de facto* paleidimo klausimą atvėrė duris gana laisvam šios iki *Kafkaris prieš Kiprą* bylos (imtinai) EŽTT jurisprudencijoje išreikštos pozicijos interpretavimui kai kurių valstybių nacionalinių teismų praktikoje. Pavyzdžiui, vertinant valstybių reakciją po *Kafkaris prieš Kiprą* bylos, pažymėtina, kad valstybės, taikančios laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, buvo linkusios siaurai interpretuoti EŽTT aiškinimą ir itin ribotas išėjimo į laisvę galimybes, suteikiamas malonės tvarka, vertinti kaip pakankamas užtikrinant žmogaus teises. Pavyzdžiui, Anglijos ir Velso teismų praktikoje buvo laikomasi pozicijos, kad tam tikrais itin sunkių nusikaltimų atvejais valstybės sekretoriaus galimybė paleisti kalinius iki gyvos galvos malonės tvarka išimtinai tik nepagydomos ligos ir/ar neįgalumo atveju yra pakankamas teisinis mechanizmas užtikrinant, kad nebūtų pažeistas Konvencijos 3 straipsnis.²⁷ Teismas konstatavo, kad tokia padėtis (reglamentavimas) atitinka *de jure* ir *de facto* reikalavimus, konstatuotus

²⁵ *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04, 12 February 2008, § 99.

²⁶ Kipre Prezidento malonės taikymo nuteistiesiems iki gyvos galvos sąlygos gana plačios: nebuvo nustatytas terminas, kada toks asmuo gali teikti malonės prašymą, malonės tvarka nuteistasis gali būti atleidžiamas nuo bausmės, jo bausmė pakeičiama į kitą bausmę, Prezidento malonės sprendimas nesaistomas siauromis sąlygomis, pvz., mirtina liga ar neįgalumu. Prezidentas, sprenddamas dėl malonės suteikimo, atsižvelgia į tokias aplinkybes kaip nusikaltimo pobūdis, laikas, atliktos bausmės trukmė ir kitas reikšmingas aplinkybes (žr.: *Kafkaris v. Cyprus*, no. 21906/04, 12 February 2008).

²⁷ *Van Zyl Smit D.* Outlawing Irreducible Life Sentences: Europe on the Brink? // *Federal Sentencing Reporter*, 2010, vol. 23, No. 1, p. 44.

Kafkaris prieš Kiprą byloje.²⁸ Olandijos Aukščiausiasis Teismas (*Hoge Raad*) 2009 m. birželio 16 d. byloje²⁹ konstatavo, kad malonės procedūros, kai nuteistasis iki gyvos galvos turi teisę kreiptis, kad būtų atleistas nuo bausmės, užtikrinimas *de jure* yra pakankamas ir nepažeidžiantis žmogaus teisių. Teismas atmetė tiesioginį *de facto* įgyvendinimo svarstymą laikydamasis pozicijos, kad nėra įrodymų, jog nuteistieji laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme nebūtų paleidžiami.³⁰

Manome, kad iš dalies tokį platų EŽTT sprendimų interpretavimą lėmė tai, kad *Kafkaris prieš Kiprą* ir kitų bylų argumentacijoje nepakankamai dėmesio buvo skirta koncepciniam-penologiniam nuteistojo laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme galimybės būti paleistam į laisvę pagrindimui. Arba, kitaip tariant, – išsamiai pagrįstam atsakymui į klausimą, kodėl laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė negali būti absoliuti, ir ja nuteistas asmuo turi turėti galimybę *de jure* ir *de facto* išeiti į laisvę.

Šiais klausimais taškai buvo sudėlioti EŽTT byloje *Vinter ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*. Šioje byloje teismas ne tik dar kartą pakartojo, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė be paleidimo į laisvę galimybės *de jure* ir *de facto* yra pažeidžianti žmogaus teises (Konvencijos 3 straipsnį), tačiau taip pat pagrindė šią nuostatą bausmės paskirties (penologine) doktrina bei nustatė aiškesnius mechanizmo, kuriuo turi būti užtikrinama paleidimo galimybė, kriterijus.

Vinter prieš Jungtinę Karalystę byloje galima išvelgti du esminius asmens galimybės išeiti į laisvę pagrindimo aspektus: humaniškasis, atskleidžiantis Konvencijos 3 straipsnio ginamas vertybes, ir penologinis, paremtas bausmės paskirties koncepcija.

Vertindamas humaniškąjį laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės aspektą, EŽTT netiesiogiai išskiria asmens teisę į viltį, kurią šios bausmės taikymo kontekste saugo Konvencijos 3 straipsnis. Nors tokia pozicija konkrečiai sprendime nebuvo išreikšta, ją savo atskirojoje nuomonėje išryškina teisėjas Power-Forde:

„Teismo sprendimu netiesiogiai pripažįstama, kad viltis yra svarbus sudėtinis žmogaus asmenybės elementas. Tie, kurie padaro bjauriausias ir žiauriausias nusikaltimus bei sukelia neapsakomą kančią kitiems, netgi nepaisant to fakto, išlaiko

²⁸ Ten pat.

²⁹ HR, June 16, 2009, LJM BF3741.

³⁰ Mokslinėje literatūroje toks interpretavimas buvo įvertintas kritiškai. Kaip teigia Dirkas van Zylis Smitas, čia buvo stokojama pirminio klausimo, kodėl absoliuti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra negalima, svarstymo. Jei tai būtų buvę padaryta, būtų prieita prie išvados, kad tokios bausmės paskyrimas yra pagrįstas išankstiniu šios kalinių grupės galimybės tapti atsakingais visuomenės nariais paneigimu. Minėtasis Olandijos teismo sprendimas prieštarauja 1999 m. Olandijos penitencinių principų aktui, kuris taikomas visiems kaliniams, taip pat ir atliekantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, ir kuriame konstatuojama, kad bausmių vykdymo priemonėmis, kiek tai įmanoma, turi būti siekiama asmens sugrįžimo į visuomenę (žr.: *Van Zyl Smit D. Outlawing Irreducible Life Sentences: Europe on the Brink?* // *Federal Sentencing Reporter*, 2010, vol. 23, No. 1, p. 44).

fundamentinį žmogiškumą ir atitinkamai vidinį pajėgumą keistis. Atlikę ilgą kalinimo bausmę jie išsaugo teisę į viltį išpirkti klaidas, kurias padarė. Tokios vilties iš jų atimti negalima. Jų vilties neigimas prilygtų fundamentalaus žmogiškumo elemento neigimui, todėl tai būtų žmogaus orumą žeminantis baudimas.³¹

Bausmė, kuri neigia nuteistojo viltį tapti laisvos visuomenės nariu, peržengia ribas elgesio, kuris yra leidžiamas pagal Konvencijos 3 straipsnį. Teisėjas Power-Forde laikosi pozicijos, kad vilties neigimas savo prigimtimi yra žeminantis visų kalinių, atliekančių laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, atžvilgiu.³² Viltis atpirkti savo kaltę ir išeiti į laisvę – vertybinis humaniškasis žmogaus teisių užtikrinimo pagrindas. Bet kuri bausmė turi gerbti fundamentalią žmogaus orumo vertybę, o laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė šiuo aspektu – užtikrinti nuteistojo viltį išeiti į laisvę.

Penologiniu aspektu EŽTT konstatuoja, kad „aksioma galima laikyti tai, kad asmuo gali būti įkalinamas tik esant baudžiamosios teisės pagrindams: laisvės atėmimo pagrindai – nubaudimas, atgrasinimas, visuomenės apsauga ir rehabilitacija. Daugelis šių pagrindų egzistuos ir bus aktualūs bausmės skyrimo metu. Tačiau pusiausyva tarp šių įkalinimą pateisinančių aplinkybių nebūtinai yra statiška – ji gali kisti vykdant bausmę. Bausmės skyrimo pagrindai, egzistavę jos atlikimo pradžioje, gali nebebūti aktualūs ir tikslingi po ilgo bausmės atlikimo laiko. Tik šių pagrindų peržiūrėjimas po tam tikro laikotarpio gali padėti įvertinti, ar pagrindai, kurie buvo bausmės skyrimo metu, dar tebeegzistuoja po ilgo jos atlikimo laiko.“³³

Kitaip tariant, EŽTT įtvirtina dinamišką požiūrį į bausmę ir jos tikslus: logiška, kad bet kokios priemonės tikslai neturi būti simboliniai, deklaratyvūs – jais turi būti siekiama konkrečių rezultatų, kuriuos pasiekus galima konstatuoti, kad bausmės taikymas nebėra tikslingas.

Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė teorijoje ir praktikoje neretai suvokiama kaip bausmė, kuria išimtinai siekiama atpildo, atgrasinimo ir visuomenės apsaugos tikslų. Tačiau remdamasis tarptautiniais dokumentais, kai kurių nacionalinių valstybių teismų jurisprudencija ir bausmės paskirties doktrina, EŽTT konstatuoja, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme taip pat turi būti siekiama asmens rehabilitacijos. Šis tikslas yra lygiai toks pat būtinas ir siektinas kaip ir kitų bausmių atvejais.

Taip pat EŽTT laikosi tvirtos nuostatos, kad rehabilitacijos tikslas negali būti pasiektas nesuteikiant nuteistajam paleidimo į laisvę vilties, o laisvės atėmimo bausmė be paleidimo galimybės, remiantis EŽTT aiškinimu, neigia pačią asmens rehabilitaciją

³¹ Teisėjo Power-Forde atskiroji nuomonė byloje *Vinter prieš Jungtinę Karalystę* (Vinter and Others v. The United Kingdom, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013).

³² Ten pat.

³³ Vinter and Others v. The United Kingdom, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013. § 111.

kaip bausmės tikslą:

„Jei kalinys laikomas nelaisvėje be jokios paleidimo perspektyvos ir be galimybės peržiūrėti jo bausmę, rizikuojama tuo, kad jis niekada negalės išpirkti savo kaltės: ką kalinys bedarytų kalėjime, kiek išskirtinis bebūtų jo rehabilitacijos progresas, jo bausmė lieka fiksuota ir neperžiūrima.“³⁴

Taigi remiantis EŽTT pozicija, rehabilitacijos sąvoka neatsiejama nuo integracijos į visuomenę, taigi nuo asmens išėjimo į laisvę. Todėl absoliuti kalinimo iki gyvos galvos bausmė paverčia šį tikslą neveiksniu (tik deklaratyviu ir pan.).³⁵ Tokiu atveju galima teigti, kad bausmė neatitinka savo tikslų. Taip pat konstatuotina, kad rehabilitacija, kuri siejama su asmens integravimusi į visuomenę, yra būtinas aptariamo bausmės tikslo elementas, kuris gali būti iki galo pasiektas tik kai asmuo yra paleidžiamas iš įkalinimo įstaigos.

Būtent *de jure* ir *de facto* galimybė išeiti į laisvę pabrėžiama kaip esminis šios bausmės tikslo užtikrinimo garantas. Kaip minėta, šią galimybę valstybės gali įgyvendinti skirtingomis formomis ir būdais, tačiau *Vinter prieš Jungtinę Karalystę* byloje EŽTT akcentuoja, kad paleidimo į laisvę galimybei įgyvendinti valstybės privalo numatyti aiškiai apibrėžtus tinkamus mechanizmus, kurie numatytų konkrečias svarstymo dėl nuteistojo iki gyvos galvos bausmės paleidimo sąlygas. Šios sąlygos turi būti nuteistajam žinomos dar bausmės skyrimo metu. Visų pirma toks mechanizmas būtinas, kad būtų užtikrintas rehabilitacijos tikslas, antra, teisinio tikrumo principas³⁶ – nu-

³⁴ Vinter and Others v. The United Kingdom, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013. § 112.

³⁵ Lietuvos Respublikos BK tiesiogiai neįvardija rehabilitacijos tikslo. BK 41 str. numato vieną bausmės tikslų – paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų. Laikytis įstatymų ir nenusikalsti galima ir atliekant laisvės atėmimo bausmę. Turbūt neverta būtų diskutuoti dėl fakto, kad kalinimo įstaigų sienos nusikaltimų darymui kelio neužkerta. Kita vertus, kalinimo režimas suteikia geresnes sąlygas tokių asmenų kontrolei, o pažeidimų atveju ir dar didesniai izoliavimui atitinkamai apribojant galimybes daryti nusikalstamas veikas. Taigi jeigu šį tikslą suvoksime kaip siekį, kad asmuo laikytųsi įstatymų ir nenusikalstų, jis neprieštarauja besąlyginiam laisvės atėmimui iki gyvenimo pabaigos, kadangi tam nebūtinas asmens paleidimas iš įkalinimo įstaigos. Vis dėlto baudžiamosios teisės doktrinoje šis tikslas yra glaudžiai siejamas su įstatymų laikymusi būtent išėjus į laisvę. Pavyzdžiui, BK komentare teigiama: „Taikomų individualių priemonių visuma turi įtikinti asmenį, jog nusikalstamas elgesys yra nepriimtinas jam pačiam ir visuomenei, todėl atlikęs bausmę, jis turėtų sugebėti savo gyvenimo tikslų siekti teisėtai būdais ir priemonėmis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai. Bendroji dalis. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004, p. 265). Savo gyvenimo tikslų siekimas teisėtai būdais ir priemonėmis atlikus bausmę taip pat yra ir vienintelis bausmės vykdymo tikslas, numatytas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse. Nuomonės, kad asmens integravimas į visuomenę yra esminis bausmių vykdymo tikslas, laikosi Lietuvos baudžiamosios ir bausmių vykdymo teisės tyrėjai, kaip G. Sakalauskas, G. Švedas. Kaip minėta, rehabilitacijos tikslo būtinumas laisvės atėmimo bausmių atveju yra numatytas ir tarptautiniuose bei ES dokumentuose ir EŽTT jurisprudencijoje.

³⁶ Teisinio tikrumo principas reiškia, jog tuomet, kai teisinė sistema įtikina asmenį, kad jis pasieks tam tikrą rezultatą, jei veiks vadovaudamasis teisės normomis, šie lūkesčiai turi būti apsaugoti.

teistas turi žinoti ankstesnio paleidimo sąlygas, kurių laikydamasis jis gali tikėtis išėiti į laisvę.³⁷ Trečia, toks mechanizmas turi įgyvendinti bausmės tikslų užtikrinimo ir įvertinimo funkciją: turi būti vykdomas periodiškasis bausmės peržiūrėjimas, kuriuo, atsižvelgiant į nuteistojo asmenybės ir elgesio pokyčius, siekiama patikrinti, ar bausmės atlikimas vis dar tikslingas atsižvelgiant į jos paskirtį.³⁸

Taigi *Vinter prieš Jungtinę Karalystę* byloje laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės paleidimo *de jure* ir *de facto* kriterijais konkrečiai įvardijami ne tik galimybės išėiti į laisvę numatymas nacionaliniuose teisės aktuose, ne tik jos realus įgyvendinimas, tačiau konkrečių tokios galimybės įgijimo nuteistajam sąlygų numatymas dar bausmės atlikimo pradžios momentu bei po tam tikro nustatyto kalinimo laiko – bausmės peržiūrėjimas, kuris leidžia nustatyti, ar pasiekti bausmės tikslai ir atitinkamai ar tokią bausmę toliau taikyti yra tikslinga.

II. NUTEISTŪJŲ LAISVĖS ATĖMIMO IKI GYVOS GALVOS BAUSME PALEIDIMO Į LAISVĘ GALIMYBĖS UŽTIKRINIMO LIETUVOJE VERTINIMAS ŽMOGAUS TEISIŲ POŽIŪRIU

Laisvės atėmimas iki gyvos galvos Lietuvoje taikomas ne itin dažnai. Lietuvos teisės instituto ir Vilniaus universiteto 2012–2013 metų tyrimo „Nužudymai Lietuvoje: kriminologinis tyrimas“³⁹ metu atlikta nuosprendžių analizė parodė, kad iš 1014-os 2005–2012 m. tirtų nuosprendžių bei 1111 nuosprendžiais už nužudymą nuteistų asmenų ši bausmė buvo skirta 10 nuteistųjų (t. y. galima teigti, kad tokia bausmė skiriama mažiau nei 1 procentui visų už nužudymus nuteisiamų asmenų). 2013 metų gruodžio 31 d. laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę Lietuvos pataisos įstaigose atlikinėjo 114 nuteistųjų.⁴⁰ Skaičiuojant atsižvelgus į 2012 metų duomenis apie gyventojų skaičių Lietuvos Respublikoje ir į tais metais registruotų tyčinių nužudymų skaičių galima apibendrinti, kad laisvės atėmimo bausmę atlikinėjo vienas iš 26 773 Lietuvos

³⁷ EŽTT teisinio tikrumo principo aspektu pabrėžia, kad „būtų kaprizinga tikėtis iš kalinio, kad jis siektų savo reabilitacijos nežinodamas, ar neapibrėžtoje ateityje bus įdiegtas mechanizmas, kuris leistų jam savo pasiekimų reabilitacijos procese pagrindu tikėtis paleidimo iš įkalinimo įstaigos“ (žr.: *Vinter and Others v. The United Kingdom*, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013, § 122).

³⁸ *Vinter and Others v. The United Kingdom*, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013, § 119.

³⁹ Nužudymai Lietuvoje: kriminologinis tyrimas. Tyrimo baigiamoji ataskaita. Pateikta Lietuvos mokslo tarybai. Nr. SIN-11/2012-AB. Lietuvos teisės institutas, 2013.

⁴⁰ Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė. 2013 m. duomenys. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyrius, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>>.

Respublikos gyventojų, santykis tarp nuteistųjų tokiomis bausmėmis ir registruotų nužudymų skaičių buvo 1:1:79. Palyginimui, Anglijoje ir Velse 2012 metais laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atlikinėjo 7819 nuteistųjų (į šį skaičių neįtraukiami nuteistieji, atliekantys neapibrėžto termino laisvės atėmimo bausmes), o 2010 metais buvo padaryti 642 nužudymai.⁴¹ T. y. santykis tarp nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos skaičiaus ir registruotų nužudymų skaičiaus buvo 12.2:1. Netgi liberalią baudžiamąją politiką išlaikančioje Švedijoje, kur nužudymų absoliučiais skaičiais skaičiuojant padaroma dukart mažiau nei Lietuvoje (2010 metais šioje valstybėje buvo registruotas 91 nužudymas, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Švedijos gyventojų skaičius triskart didesnis nei Lietuvos), 2012 metais laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliko 159 nuteistieji, t. y. pusantro karto daugiau nuteistųjų nei Lietuvoje. Taigi yra valstybių Europoje, kur laisvės atėmimo bausmė skiriama dažniau nei Lietuvoje. Ir vis dėlto ir šiuo požiūriu Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas gerokai griežtesnis už daugelio kitų Europos Sąjungos valstybių įstatymus.

Lietuva – viena iš keleto valstybių Europos Sąjungoje, kur laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems asmenims išvis netaikomas lygtinis paleidimas (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 158 str. 1 d. 2 p.). Vienintelės įstatymų paliktos galimybės nuteistiesiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos – BK 76 str. numatytas atleidimas nuo bausmės dėl ligos, BK 78 str. numatytas atleidimas nuo bausmės Seimo priimtu amnestijos aktu ir BK 79 str. numatytas atleidimas nuo dalies bausmės Lietuvos Respublikos Prezidentui patenkinus nuteistojo malonės prašymą.

BK 76 str. 2 d. nustato, kad asmuo po nuosprendžio priėmimo susirgęs sunkia nepagydoma liga gali būti atleistas nuo tolesnio bausmės atlikimo. Tačiau vien ligos fakto nepakanka: teismas turi papildomai atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, nuteistojo asmenybę, elgesį kalint, ligos pobūdį ir atliktos bausmės laiką. Čia svarbu pastebėti, kad visų pirma įstatymas numato ypač griežtas paleidimo sąlygas net ir nepagydomos sunkios ligos atveju, o tai suponuoja, kad net ir sunkiai sergantis asmuo vis tiek gali būti laikomas nelaisvėje. Antra, nors teoriškai ši norma gali būti taikoma ir nuteistiesiems iki gyvos galvos, tačiau neturima duomenų, ar *de facto* ji yra taikyta šiai asmenų grupei.

Teoriškai nuteistiesiems iki gyvos galvos gali būti taikoma amnestija. LR Seimas turi teisę ją taikyti bet kurios kategorijos asmenims. Nepaisant to nė viena iš 7 nepriklausomoje Lietuvoje po 1990 metų paskelbtų amnestijų nebuvo taikoma šios kategorijos nuteistiesiems.⁴²

Pagrindine nuteistųjų iki gyvos galvos Lietuvoje viltimi galima įvardyti Preziden-

⁴¹ Cavadino M., Dignan J., Mair G. The Penal System: An Introduction. London: SAGE, 2013, p. 245.

⁴² Pažymėtina, kad paskutinis įstatymas dėl amnestijos buvo paskelbtas 2002 m.

to malonės institutą. Pagal Prezidento malonės prašymų svarstymo tvarką⁴³ (9 p.) asmenų, nuteistų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme, malonės prašymai gali būti svarstomi ne anksčiau, kaip atlikus 10 metų laisvės atėmimo bausmės. Teikiant malonę atsižvelgiama į nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, jo asmenybę, elgesį, požiūrį į darbą, atliktos bausmės laiką, nusikaltimu padarytos turtinės žalos atlyginimą, pataisos įstaigos administracijos, visuomeninių organizacijų bei buvusių darbuotojų nuomonę ir į kitas aplinkybes. Respublikos Prezidento malone nuteistasis gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo. Taigi *de jure* nuteistiesiems iki gyvos galvos tam tikros teisinės priemonės išėiti į laisvę yra numatytos. Tačiau yra žinomas tik vienas malonės suteikimo nuteistajam iki gyvos galvos atvejis,⁴⁴ todėl negalima teigti, kad šis teisinis mechanizmas veikia *de facto*.

De facto elemento trūkumas leidžia daryti prielaidą, kad EŽTT laisvės atėmimo iki gyvos galvos taikymo praktiką pripažintų pažeidžiančią žmogaus teises (Konvencijos 3 str.). Kita vertus, Lietuvos Vyriausybės kontrargumentas galėtų būti tai, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė yra taikoma palyginus neseniai: ši bausmė pradėta taikyti praėjusio dešimtmečio pabaigoje kaip alternatyva iki tol galiojusiai mirties bausmei. Tik nedaugelio nuteistųjų kalinimo trukmė siekia 20 ir daugiau metų (pvz., 25 metai pagal EŽTT yra priimtinas minimalus terminas).

Vis dėlto net ir pripažinus šį faktą svarbiu sumažinant žmogaus teisių pažeidimo konstatavimo galimybę, suabejoti galima taip pat ir Lietuvoje taikomo paleidimo į laisvę galimybės užtikrinimo mechanizmo atitikties išankstinio aiškumo (arba teisinio tikrumo) kriterijui – tai yra, ar Lietuvoje egzistuoja teisinis mechanizmas, kuris dar bausmės skyrimo metu nustatytų paleidimo galimybės sąlygas, kurias žinotų nuteistasis ir kurių laikydamasis galėtų siekti išėjimo į laisvę.

Amnestija yra gana spontaniškai priimamas ir todėl sunkiai prognozuojamas aktas. Tai nėra individualaus taikymo įstatymas, dėl to mažai tikėtina, kad bus taikomas nuteistiesiems iki gyvos galvos.⁴⁵ O Prezidento malonė yra individualus aktas, kuris taikomas nuteistojo prašymu. Taigi bausmės skyrimo metu nuteistieji iki gyvos galvos žino, kad gali prašyti malonės. Tačiau čia lieka neatsakytas klausimas, ar gali malonės realiai tikėtis ir ar yra aiškiai apibrėžtos sąlygos, kurias įvykdę gali tikėtis

⁴³ Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. vasario 15 d. dekretas Nr. 1K-880 „Dėl Malonės komisijos sudarymo ir jos nuostatų“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 22-823.

⁴⁴ 2012 metais nuteistajam J. Butai Prezidento malonės tvarka laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo pakeista 25 m. trukmės terminuotu laisvės atėmimu (2012 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl malonės suteikimo“ Nr. 1K-1060 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 55-2721).

⁴⁵ Bausmės švelninimas visai šiai nuteistųjų grupei praktiškai neįmanomas atsižvelgiant į tai, kad kiekvieno jų tiek kalinimo laikas, tiek padaryto nusikaltimo pobūdis, tiek asmenybės charakteristikos bus skirtingos. Tai taip pat gali prieštarauti visuomenės saugumo užtikrinimo prioriteto principui, kuris, kaip minėta, yra įtvirtintas ir EŽTT jurisprudencijoje.

realios galimybės, jog jų malonės prašymai bus patenkinti.⁴⁶

Malonės komisijos nuostatuose numatyta, kad teikiant malonę atsižvelgiama į nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, jo asmenybę, elgesį, požiūrį į darbą, atliktos bausmės laiką, nusikaltimu padarytos turtinės žalos atlyginimą, pataisos įstaigos administracijos, visuomeninių organizacijų bei buvusių darbuotojų nuomonę ir į kitas aplinkybes.⁴⁷ Nuteistųjų terminuotu laisvės atėmimu ir laisvės atėmimu iki gyvos galvos malonės prašymai paduodami tik per pataisos įstaigos administraciją, kuri svarstymui siunčia malonės prašytojo atžvilgiu priimtus teismų nuosprendžių ir nutarčių nuorašus su išsamiais charakteristikomis apie nuteistųjų darbą ir elgesį, pateikdama pažymas apie nusikaltimu padarytos turtinės žalos atlyginimą, taip pat kitus dokumentus ir duomenis, kurie turi reikšmės svarstant malonės prašymą.⁴⁸ Taigi šiuo teisės aktu pateikiamos charakteristikos, į kurias atsižvelgiant rekomenduojama suteikti malonę. Tai leidžia suponuoti, kad nuteistieji gali žinoti, kaip turi elgtis, kad priartėtų prie galimybės būti paleisti į laisvę.

Taigi, atsižvelgdami į teisinę reglamentavimą galėtume teigti, kad nors *de jure* paleidimo per malonės tvarką galimybė yra, o *de facto* šios galimybės užtikrinimą (sąlygiškai) galima ginčyti trumpa įvykdyto bausmės laiko trukme, ir nors teisės aktai numato sąlygas, kurias įvykdžius nuteistasis turi didesnę tikimybę, kad jo malonės prašymas bus patenkintas, vis dėlto Prezidento malonės institutui trūksta dar vieno elemento, kurį EŽTT įtvirtina kaip esminį kriterijų vertindamas žmogaus teisių pažeidimo faktą. Tai bausmės peržiūrėjimo mechanizmas, kuris įgyvendinamas

⁴⁶ Svarbu pabrėžti, kad Lietuva nėra vienintelė valstybė Europoje, kur nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos gali grįžti į laisvę tik valstybės vadovo malone. Pavyzdžiui, Danijoje lygtinis nuteistųjų iki gyvos galvos paleidimas taikomas tik karališkosios malonės tvarka. Tačiau pastarojoje valstybėje nuteistųjų laisvės atėmimo bausmės skaičius kitoks nei Lietuvoje. Suprantant, kad laisvės atėmimas iki gyvos galvos tik išimties tvarka gali baigtis nuteistojo laisvę, ši bausmė ir skiriama nepalyginamai rečiau: nuteistųjų šia bausme skaičius Danijoje neviršija 13, t. y. vos ne dešimtkart mažiau nei Lietuvoje, o, atsižvelgus į Danijoje registruojamų nužudymų skaičių (2010 metais šioje valstybėje registruoti 62 nužudymai), galima fiksuoti proporciją tarp nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos skaičiaus ir registruotų nužudymų skaičiaus 1:4.77 (ir ši proporcija nuo lietuviškojo jos varianto skiriasi pustrėčio karto). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, pavyzdžiui, Prancūzijoje nuteistieji iki gyvos galvos gali būti lygtinai paleisti atlikę 15 metų paskirtos bausmės, Suomijoje – atlikę 12 metų paskirtos bausmės, Airijoje – atlikę 7 metus paskirtos bausmės (Crime and Punishment Around the World, vol. 4. Europe. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO, 2010). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 str. 2 d. nustato, kad, amnestijos ar malonės aktu sušvelninus laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, sušvelnintos laisvės atėmimo bausmės terminas negali būti trumpesnis negu dvidešimt penkeri metai. Vėlgį grįžtant prie Bausmių vykdymo kodekso, jo 157 str. 2 d. 4 p. randame normą, kad nuteistieji, kuriems paskirta bausmė viršija penkiolika metų laisvės atėmimo, gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų faktiškai atlikę ne mažiau kaip tris ketvirtadalius paskirtos laisvės atėmimo bausmės. Trys ketvirtadaliai 25 metų laisvės atėmimo bausmės yra 18 metų ir 9 mėnesiai.

⁴⁷ Nuostatų 12 punktas.

⁴⁸ Nuostatų 8 punktas.

atsižvelgiant į bausmės tikslus. Malonės komisijos kompetencija neapima tokios funkcijos bei pagal malonės instituto prigimtį jos ir neturėtų apimti: Komisijos nuomonė dėl malonės teikimo Respublikos Prezidento nesaisto.⁴⁹ Malonės esmę atspindi pats terminas – tai gailėstingumo aktas, kuris priklauso nuo Prezidento valios. Be abejo, ši valia ir priimami sprendimai yra saistomi Konstitucijos ir įstatymų, tačiau manome, kad šiuo atveju Prezidentas kaip vykdomosios valdžios institucija negali galutinai atlikti funkcijos, kuri visų pirma priskiriama teismams – vertinti, ar yra pasiekti visi bausmės tikslai, ar nuteistasis savo asmenybės ir elgesio pokyčiais įrodė, kad yra pasiruošęs integruotis į visuomenę.

Galima teigti, kad Lietuvoje egzistuojantis laisvės atėmimo iki gyvos galvos teisinis reguliavimas neutralizuoja šios bausmės tikslus. Nesant mechanizmo, kuris užtikrintų šių tikslų pasiekimo vertinimą, bausmės peržiūrėjimą, BK įtvirtinta baudžiamosios atsakomybės paskirtis tampa tik deklaratyvi ir simbolinė. Todėl netgi nebūtų galima teigti, kad Lietuvoje šia bausme siekiama užtikrinti visuomenės saugumą kaip prioritetinį tikslą, kuris, remiantis EŽTT aiškinimu, legitimizuoja neribotą kalinimą. Visuomenės apsaugojimas nuo nuteistojo iki gyvos galvos, remiantis EŽTT logika, nėra autodeterminuotas ir „neliečiamas“ tikslas, kurio siekimas užprogramuojamas paskiriant bausmę ir nekeičiamas net ir tuo atveju, jeigu nuteistasis savo elgesiu įrodo, kad jis nebėra pavojingas. Lietuvos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės reglamentavimo ir taikymo situacija rodo priešingai – asmuo yra nuteisiamas su beveik neliečiama amžino pavojingumo ir beribio atpildo prezumpcija, paliekamas tik mažas „galbūt“, bet tik tuo atveju, „jei labai gerai elgsiesi ir Prezidentas tavęs pasigailės“. Atsižvelgiant į visa tai, tikėtina, kad Lietuva jau artimiausiu metu gali sulaukti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų, jog mūsų laisvės atėmimo iki gyvos galvos taikymo praktika prieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai.

Manome, kad lygtinio paleidimo galimybės įtvirtinimas galėtų užtikrinti nuteistųjų iki gyvos galvos realią teisę į viltį išeiti į laisvę, numatant bausmės peržiūrėjimo mechanizmą ir aiškias paleidimo į laisvę galimybės svarstymo sąlygas po tam tikro minimalaus kalinimo termino.⁵⁰ Čia visų pirma svarbu pabrėžti, kad lygtinio paleidimo institutas – stabilnesnis ir teisinio tikrumo prasme aiškesnis mechanizmas,⁵¹ todėl

⁴⁹ Nuostatų 15 punktas.

⁵⁰ Plačiau apie lygtinio paleidimo taikymo nuteistiesiems iki gyvos galvos galimybes Lietuvoje žr.: *Bikelis S., Sakalauskas G.* Laisvės atėmimo iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // *Teisės problemos*, 2008, Nr. 4 (62).

⁵¹ Lygtinį paleidimą nuo bausmės taiko teismai, įstatymais yra nustatyta aiški tvarka bei gana stabilios ir aiškios garantijos, jog, nuteistiesiems įvykdžius tam tikras nustatytas pareigas, jie gali realiai tikėtis paleidimo į laisvę.

vertintinas kaip efektyvesnė priemonė užtikrinant anksčiau minėtą EŽTT kriterijų, kad nuteistasis turi žinoti ankstesnio paleidimo sąlygas, kurių laikantis jis gali tikėtis išeiti į laisvę. Antra, lygtinio paleidimo institutas – tai pagrindinė priemonė, kuria užtikrinama nuteistųjų terminuoto laisvės atėmimo bausme teisė į ankstesnį paleidimą (įvykdžius tam tikras įstatymų numatytas pareigas). Malonė ir amnestija čia – fakultatyvios priemonės. Todėl vertinant sistemiškai lygtinis paleidimas turėtų būti taip pat pagrindine teisės į galimybę išeiti į laisvę užtikrinimo priemone nuteistųjų iki gyvos galvos atžvilgiu. Trečia, sprendimai dėl bausmių skyrimo, atleidimo nuo bausmės ar jos vykdymo demokratinėse valstybėse paprastai priskiriami išimtinai teismų kompetencijai. Vėlgi malonės ir amnestijos institutai čia vertintini kaip fakultatyvios priemonės suteikiant papildomą galimybę nuteistiesiems išeiti į laisvę ar sušvelninti bausmę.

Tačiau taip pat reikia pabrėžti, kad nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos lygtinio paleidimo galimybės įtvirtinimas neturėtų būti suprastas kaip jų laisvės pažadas. Bausmių vykdymo kodekso 157 str. 1 d. įtvirtina, kad nuteistieji gali būti lygtinai paleidžiami iš laisvės atėmimo vietų tik tada, jei reikšmingos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad lygtinai paleisti jie laikysis įstatymų ir nenusikals. Atsižvelgiant į tai, kad Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų komisijos tenkina tik apie pusę prašymų taikyti lygtinį paleidimą, o teismai patvirtina tik pusę Komisijų nutarimų, t. y. lygtinis paleidimas taikomas tik mažiau nei trečdaliui asmenų, pasinaudojančių Bausmių vykdymo kodekso numatyta lygtinio paleidimo teise,⁵² jo taikymas nuteistųjų iki gyvos galvos atžvilgiu išvis mažai tikėtinas. Tačiau pabrėžtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai nereikalauja, jog nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos būtų taikomas lygtinis paleidimas. Jie reikalauja, kad nuteistiesiems būtų suteikta ne laisvė, bet laisvės viltis.⁵³

Kitas klausimas, ar iš tikrųjų lygtinio paleidimo galimybės nuteistiesiems iki gyvos galvos įtvirtinimas reikštų baudžiamosios justicijos švelninimą. Tikėtina, kad teisėjai, sprenddami, ar skirti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, įvertina tai, kad nuteistiesiems praktiškai atimamos absoliučiai visos galimybės gyviems palikti laisvės atėmimo vietas. Atitinkamai tikėtina ir tai, kad lygtinio paleidimo nuteistiesiems iki gyvos galvos įtvirtinimas leistų teisėjams lengviau priimti sprendimus tokią bausmę

⁵² Įgyvendinant lygtinį paleidimą į laisvę paleista 1413 asmenų. Kalėjimų departamentas, 2013-10-11. Prieiga per internetą: <http://www.kalejimudepartamentas.lt/default.aspx?item=akt_news&id=4372>.

⁵³ Kol kas Lietuvos įstatymai nuteistiesiems iki gyvos galvos suteikia tik laisvės atėmimo viltį. Baudžiamojo kodekso 51 str. 3 d. nustato, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę nuteistieji atlieka kalėjime. Bausmių vykdymo kodekso 165 str. 1 d. nustato, kad pirmuosius dešimt metų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atlikę nuteistieji, atsižvelgiant į jų elgesį bausmės atlikimo metu bei saugumo reikalavimus ir kai yra kalėjimo administracijos teikimas, apylinkės teismo nutartimi gali būti perkelti į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą.

skirti, tai rodo ir anksčiau pateikti duomenys apie laisvės atėmimo iki gyvos galvos taikymą kitose Europos Sąjungos valstybėse. Kaip jau minėta, tirtuose nuosprendžiuose laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo skirta 10 nuteistųjų. Dar 14 nuteistųjų buvo skirta maksimali terminuoto laisvės atėmimo bausmė – 20 metų. Neatmestina tikimybė, kad keli iš šių asmenų būtų buvę nuteisti laisvės atėmimu iki gyvos galvos, jei tai būtų normali laisvės atėmimo bausmė, o ne kalinimas vienutėje tikintis tik po 10 metų patekti į pataisos namus visam likusiam gyvenimui.⁵⁴

IŠVADOS

1. Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė *per se* nėra draudžiama ir neprieštarauja Konvencijai: EŽTT įtvirtina visuomenės saugumo prioriteto principą – neribotas kalinimas galimas tol, kol nuteistasis kelia grėsmę visuomenei.

2. Remiantis EŽTT praktika žmogaus teisių pažeidimas yra tada, kai valstybė *de jure* ir *de facto* neužtikrina galimybės po tam tikro laikotarpio peržiūrėti laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės dėl galimybės nuteistajam išeiti į laisvę.

3. Vadovaujantis Europos žmogaus teisių standartais bei EŽTT praktika nuteistojo rehabilitacija – būtinas laisvės atėmimo iki gyvos galvos tikslas, kuris vertintinas ir kaip esminė nuteistųjų šia bausme galimybės išeiti į laisvę sąlyga.

4. EŽTT jurisprudencijoje konstatuojama, jog paleidimo į laisvę galimybei įgyvendinti valstybės privalo numatyti aiškiai apibrėžtus tinkamus mechanizmus, kurie numatytų konkrečias svarstymo dėl nuteistojo iki gyvos galvos bausmės paleidimo sąlygas, kurios turi būti nuteistajam žinomos dar bausmės skyrimo metu. Šie mechanizmai turi užtikrinti bausmės tikslų peržiūrėjimą ir atitinkamai asmens paleidimo galimybės svarstymą, jei yra pagrindo manyti, jog bausmės tikslai pasiekti.

5. Pagrindinė nuteistųjų laisvės atėmimu iki gyvos galvos išėjimo į laisvę galimybė *de jure* – Prezidento malonės institutas. Tačiau tai, jog ši priemonė beveik netaikoma šiai kategorijai nuteistųjų, leidžia abejoti jos *de facto* veikimu. Prezidento malonė taip pat neužtikrina bausmės tikslų peržiūrėjimo. Tinkamo žmogaus teisių požiūriu laisvės atėmimo iki gyvos galvos peržiūrėjimo mechanizmo stoka neutralizuoja

⁵⁴ Pavyzdžiui, keltinas klausimas, ar tikrai tik 20 metų laisvės atėmimo bausmė būtų buvusi skirta nuteistajam, kuris „parodė, kad ėjo pas močiutę, kuri gyveno viena, pagrobti pinigų. Jos jis nepažinojo, anksčiau nematė. Apie 15–16 val. jis dviračiu nuvažiavo pas senutę. Įėjęs į namo vidų paklausė močiutės, ar turi pinigų. Ji atsakė, kad turi, ir padavė jam vieną 50 Lt kupiūrą ir kažkiek monetų. Po to jam davė dar 2 kupiūras po 50 Lt, po to jis ją paėmė ant rankų ir gyvą išnešęs laukan įmetė į šulinį. Jis taip padarė, nes bobutė niekam nereikalinga. Be to, jis pyko, kad sėdėjo įkalinimo įstaigoje 20 metų už smulkius nusikaltimus, todėl norėjo nužudyti bobutę ir būti įkalinamas už rimtą nusikaltimą, nes laisvėje neturi ką veikti. Daugiau nužudyti nieko nenorėjo, nes užtenka vienos žmogžudystės“ (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1 – 69/2008).

šios bausmės tikslus, paversdama juos deklaratyviais ir simboliniais. Šie trūkumai vertintini kaip žmogaus teisių pažeidimai, atsižvelgiant į EŽTT nustatytus kriterijus.

6. Lygtinio paleidimo galimybės įtvirtinimas vertintinas pozityviai žmogaus teisių užtikrinimo požiūriu. Atsižvelgiant į griežtą lygtinio paleidimo taikymo praktiką Lietuvoje, manytina, jog, įtvirtinus šį institutą nuteistųjų laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atžvilgiu, jis bus taikomas retai, tačiau tenkins *de facto* paleidimo užtikrinimo kriterijų. Taip pat galima prognozuoti, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė su lygtinio paleidimo galimybe teismų bus skiriama dažniau.

LITERATŪRA

I. Mokslinės publikacijos

1. *Appleton C.* Life After Life Imprisonment. Oxford: Oxford University Press, 2010.
2. *Bikelis S., Sakalauskas G.* Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai // Teisės problemos, 2008, Nr. 4 (62).
3. Crime and Punishment Around the World, vol. 4. Europe. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO, 2010.
4. *Cavadino M., Dignan J., Mair G.* The Penal System: An Introduction. London: SAGE, 2013.
5. *Drakšas R.* Laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą // Teisė, 2003, t. 48.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius, 2004.
7. *Nikartas S.* Teisė nebūti kankinamam ir nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar nebūti taip baudžiamam: probleminiai kalinimo sąlygų užtikrinimo aspektai. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas. Vilnius, 2013.
8. Nužudymai Lietuvoje: kriminologinis tyrimas. Tyrimo baigiamoji ataskaita. Pateikta Lietuvos mokslo tarybai. Nr. SIN-11/2012-AB. Lietuvos teisės institutas, 2013.
9. *Schnittker J., John A.* Enduring Stigma: The Long-Term Effects of Incarceration on Health // Journal of Health and Social Behavior, 2007, 48.
10. *Schnittker J., Massoglia M., Uggen C.* Incarceration and the Health of the African American Community // Du Bois Review: Social Science Research on Race, 2011, vol. 8.
11. *Van Zyl Smit D., Weatherby P., Creighton S.* Whole Life Sentences and the Tide of European Human Rights Jurisprudence: What Is to Be Done? // Human Rights Law Review, 2014, 14.

12. *Van Zyl Smit D.* Outlawing Irreducible Life Sentences: Europe on the Brink? // *Federal Sentencing Reporter*, 2010, vol. 23, No. 1.

II. Teisės aktai

13. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
14. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3084.
15. Lietuvos Respublikos Prezidento 2012 m. gegužės 9 d. dekretas Nr. 1K-1060 „Dėl Malonės suteikimo“ // *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 55-2721.
16. Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. vasario 15 d. dekretas Nr. 1K-880 „Dėl Malonės komisijos sudarymo ir jos nuostatų“ // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 22-823.

III. Europos žmogaus teisių ir užsienio valstybių teismų praktika

17. *Court H. R.* Case of Kafkaris v. Cyprus, judgment of 12 February 2008, Reports of Judgments and Decisions 2008, §§ 95-96.
18. *Choreftakis and Choreftaki v. Greece*, no. 46846/06, 17 January 2012.
19. Constitution of the Portuguese Republic. Prieiga per internetą: <http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf>.
20. *Česnulevičius v. Lithuania*, no. 13462/06, 10 January 2012.
21. Federal Constitutional Court in the Life Imprisonment case (lebenslange Freiheitsstrafe) of 21 June 1977, 45 BVerfGE 187 // *Kommers D. P.* The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany (2nd ed.). Duke University Press, Durham and London, 1997, p. 306–313.
22. HR, June 16, 2009, LJM BF3741.
23. Italian Constitutional Court's Judgements of 27 June 1974 (204/1974); of 7 November 1974 (264/1974); of 21 September 1983, no. 274/1983; of 2-4 June 1997, no. 161/1997.
24. *Karalevičius v. Lithuania*, no. 53254/99, 7 April 2005.
25. *Kasperovičius v. Lithuania*, no. 54872/08, 20 November 2012.
26. *Kotalla v. Netherlands*, no 7994/77, 6 May 1978.
27. *Maiorano and others v. Italy*, no 28634/06 15 December 2009.
28. *Savenkovas v. Lithuania*, no. 871/02, 18 November 2008.
29. *Sawoniuk v. United Kingdom*, no. 63716/00, 29 May 2001.

30. Vinter and Others v. The United Kingdom, nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10, 9 July 2013.

IV. Kiti šaltiniai

31. Nuteistųjų laisvės atėmimu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinė. 2013 m. duomenys. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Biudžeto planavimo skyrius, 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/veikla/ataskaitos/metines.html>>.
32. Kalėjimų departamento statistiniai duomenys, 2013-10-11. Prieiga per internetą: <http://www.kalejimudepartamentas.lt/default.aspx?item=akt_news&id=4372>.
33. 2013 m. vasario 21 d. publikacija „Bernardinai.lt“. Jonas Sašinskas. Būtina suteikti viltį kalintiesiems iki gyvos galvos. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-02-21-jonas-stasinskas-butina-suteikti-vilti-kalintiesiems-iki-gyvos-galvos/95941>>.
34. 2012 m. balandžio 2 d. publikacija dienraštyje „Kauno diena“ „Svarstoma, ar prasminga įkalinti iki gyvos galvos“. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/svarstoma-ar-prasminga-ikalinti-iki-gyvos-galvos-328750#.U1oEFPl_suA>.

Dr. Simonas NIKARTAS
Law Institute of Lithuania
Dr. Algimantas ČEPAS
Law Institute of Lithuania

LIFE IMPRISONMENT PENALTY IN LITHUANIA (I): REFLECTION IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS STANDARDS

Summary

The article consists of two parts. The first part reveals essential characteristics of life imprisonment based on the most recent jurisprudence of the European Court of Human Rights (major attention being given to the case of Vinter and Others v. the United Kingdom). Firstly, the authors state that life imprisonment *per se* is not prohibited by the European for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: the European Court of Human Rights acknowledges the principle of priority of public safety – termless imprisonment is allowed until the sentenced poses a danger to the public. Secondly, human rights are infringed in case the state does not provide both *de jure* and *de facto* a possibility for review of the penalty imposed and possibilities for release. Thirdly, the resocialisation of the sentenced as the major goal of every penalty is the essential precondition for the release of the sentenced. The latter statement means that the sentenced who have proven by their behavior that they are ready to reintegrate into society are to be provided with a real hope for release. Fourthly, the article emphasizes the position of the European Court of Human Rights that states are obliged to provide for clearly defined appropriate mechanisms and preconditions of release that shall be known to every sentenced person at the moment the sentence is being passed. These mechanisms shall guarantee that the goals of the penalties imposed and possibilities of release of every sentenced person are reviewed in every case when there are grounds to believe that the goals of the penalty have been attained.

The second part of the article provide evaluation whether the penalty of life imprisonment provided for in the laws of Lithuania meets the standards established by the European Court of Human Rights. The authors take a position that the only *de jure* possibility of release of the sentenced to life imprisonment (President's pardon) is almost non-applicable to this category of the sentenced and therefore it could be doubted whether it exists *de facto*. The President's pardon does not guarantee review of the goals of the penalty neither. The absence of an appropriate mechanism of review of the penalty imposed makes the goals of the penalty to be declarative and symbolic only. These shortages, while taking into account criteria established by the European Court of Human Rights, should be considered to be infringements of human rights. The authors propose establishment of a possibility of early release for the sentenced to life imprisonment in Lithuania. The institute of early release would bring life imprisonment in Lithuania nearer to the European standards of human rights. The authors also acknowledge that, while taking into account harsh practice of early release in Lithuania, it would be applied to the sentenced to the life imprisonment rarely however would meet the criteria of *de facto* release.